

A STEPHANEUM¹ AGGOK HÁZA TÖRTÉNETE

ÍRTA: László György

Jelen írás géppel írt kézirata a Rákospalotai Múzeum birtokában van. Ugyanakkor e megjelenés nem első közlés, laptársunk, az Újpesti Helytörténeti Értesítő 2003. évi 3. számában már Iványi János gondozásában megjelent. Újra-kiadásával a XV. kerület lakóiban szeretnénk feleleveníteni az 1950-ben átcsatolt volt rákospalotai városrész, Istvántelek egyik jelentős építészeti emlékét. A szöveget lapunk szerkesztői látták el jegyzetekkel.

Ismeretes, hogy az Istvántelek elnevezésű település – amíg Rákospalota önálló község, majd megyei jogú város volt – Rákospalotához tartozott. Ott épült fel a MÁV Istvántelki Főműhelye, valamint a vasútvonal, az Árpád út, az Istvántelki út és az Elem utca közötti területen a kertés, családi házas település.

Ezen a lakótelepen, a Nagyvárad utcában volt Károlyi Sándor gróf egykori kertész-képző iskolája. Ezt az iskolát a gróf 1905-ben megszüntette, és az iskolában felszabaduló helyiségekben Stephaneum néven szegény, elaggott férfiak és nők részére aggok házát alapított. A régi kertészeti iskola helyiségei azonban nem voltak elégségesek a befogadni szándékozott jelentős számú rászoruló elhelyezésére, és ezért a gróf Rákospalota község előljáróságától építési engedélyt kért 14 szoba, 3 előszoba, 2 konyha, 2 kamra, továbbá mosókonyha, szárítókamra és mángorlóléhség építésére. Az engedélyt Pest-Pilis-Solt- Kiskun vármegye váci járásának főszolgabírája – akinek a körzetébe a település tartozott – 1905. február 13-án kiállította, és azt két nappal később a község előljárósága ki is adta a gróf megbízottjának.

Hogy a kertészeti iskolának milyen épületei voltak, nem tudjuk – elvesztek az 1905. évi engedélyezett építési tervek is. De azt tudjuk, hogy az új intézmény 24 fő befogadására (azaz 24 rászoruló öreg elhelyezésére) volt alkalmas, és annak vezetésére a gróf a Congrégation Hospitaliere des Caritas Sœurs des Pauvres (a Szegényeket Gondozó Kisnővérek Kongregációja) francia apácarendet hívta meg. Csak valószínűsíteni tudjuk, hogy az apácarend tagjainak elhelyezésére a régi kertész-képző iskola megfelelő átépítése útján létesítettek lehetőséget, gondolva annak zárda-szerű kialakítására is.

Az építkezés terveit Kőrösi Lajos² építőmester készítette, és őt bízták meg a kivitelezéssel is. Kőrösi készítette az aggok háza zárdai részéhez csatlakozó kis román stílusú kápolna terveit is, amelynek kivitelezése szintén az ő munkája volt.

Az építkezés 1905. szeptember 10-én befejeződött, és arra „gróf Károlyi Sándor rákospalotai lakos” használatbavételi engedélyt kért. A főszolgabíró helyettese szeptember 20-án a helyszíni felülvizsgálat napjával szeptember 26-át tűzte ki.

1 A Stephaneum épülete ma is áll a IV. Istvántelki út 19. szám alatt

2 Kőrösi Lajos istvántelki építési vállalkozó volt, számos újpesti és palotai középület kivitelezésében működött közre

A felülvizsgálatnál azonban kitűnt, hogy a kápolnára elfelejtettek használati engedélyt kérni. Kőrösi Lajos építőmester október 4-én be is nyújtott egy kérvényt „Rákospalota község tekintetes elöljáróságának” amelyben utólag kéri a kápolna használatbavételi engedélyének kiadását arra hivatkozva, hogy az építési engedélyt az építető már február 13-án megkapta.

A felterjesztés a főszolgabíróhoz még aznap megtörtént, de – legnagyobb meglepetésre – a főszolgabíró helyettese, aki egyébként Rákospalotán lakott, arról értesítette a községi elöljáróságot, hogy a kápolnára eddig még nem is kértek építési engedélyt.

Az építési engedély megkérése a már elkészült kápolnára késik, és a főszolgabíró 1906. február 16-án megsürgette a felterjesztést, ami március 13-án meg is történik, de most meg a főszolgabíró figyelmét kerüli el, aki április 2-án ismét sürget. A község azonban jelentette, hogy minden szükséges irat – benne az építőbizottság pártoló véleményével – már március 13-án felment, és így végre a kápolna építési és használatbavételi engedélye „a bemutatott

tervek szerinti építkezésre 1906. május 1-jén megadatott”.

A következő bővítés, amelyet 1912-ben hajtottak végre, még jelentősebb volt, mert már 72 rászoruló elhelyezését tette lehetővé de befogadóképessége még így sem bizonyult elégségesnek. A további bővítéseket azonban egy időre az I. világháború megakadályozta.

A francia rend kishővérei szeretettel gondozták a rájuk bízott öregeket, bár ez nem volt könnyű dolog, mert a rend alapszabályai szerint azokat csak alamizsnagyűjtésből volt szabad ellátni, és előfordult, hogy a kishővéreknek alamizsnagyűjtő útjaikon némely rideg szívű emberek ajtajától üres kosárral kellett továbbmenni. A rend e szigorú alapszabályainak éppen az volt a céljuk, hogy a kishővérek éppen példájukkal nyissák meg az emberek szívét az öregség, a betegség és a szegénység hármasszertjét hordozó gondozottak, de velük együtt minden rászoruló iránt. A gróf által letett 50 000 aranykoronás alapítvány, amely ma feltehetően 50 millió forintnak felel meg, csak az intézmény fejlesztésére volt fordítható.

Az 1912. évi bővítési tervek nem kerültek elő, és elvesztek az 1932. évi további bővítés tervei is, mert az 1944. évi német megszállás idején a rákospalotai városháza pincéjében német katonák voltak elszállásolva akik a tél beálltával – tüzelő nem lévén – az oda lerakott aktákkal fűtöttek. Csak reménykedem, hogy e sorok megjelenésével felhívva a figyelmet valamelyik szerencsés kutatónak még kezébe kerül valamilyik tervnek egy elfekvő példánya.

Az 1932. évi bővítés jelentős építkezés volt, amelynek során – vasbeton födémek beépítésével – emeletet építettek a főépületre annak befogadóképességét a kétszeresére növelve, és azt gótikus stílusú templommal egészítették ki, amelynek méretei jelentősen meghaladták a régi, román stílusú kápolna méreteit, amire szükség is volt, mert – nem beszélve a 150 főre felnövekedett számú ápoltról, a rend immár magyar apácák belépésével is megnövekedett létszámáról – az istvántelki hívők egy része is odacsábult a Stephaneum templomába.

Az átépítést és bővítést Schmitterer Jenő³ építészmérnök, a Mérnöki Kamara titkára tervezte. Schmitterer Jenő, akihez baráti szálak fűztek, a templomot az akkori idők szellemének megfelelően eklektikus, azaz válogató stílusban tervezte meg, a történelmi stílusok közül a gót stílust választva ki. Míg azonban a régi időkben az építőmesterek műveik csillagbordázatát egyes kövekből rakták össze csodálatos tartószerkezetekké, amelyek a terhelést központosan, a bordák belső harmadában vezetve adták át az alapoknak, ez a templom már – a 20. század építészetének megfelelően – vasbeton

szerkezetű volt és így független volt minden megkötöttségtől.

Az építtető a Stephaneum aggok háza bővítésének és a templom megépítésének munkálataival az Ast Ede és Társa Vasbetonépítő Rt.-t bízta meg, amelynek vasbetonosztályát én vezettem. Akkoriban fejeztem be a Szondi utcai Szent Család-plébániatemplom⁴ gótikus vasbeton szerkezeteinek megépítését és a székesfehérvári Prohászka-émléktemplom vasbeton kupoláját, és mert akkor már rákospalotai lakos voltam, az én feladatomban lett a Stephaneum aggok háza vasbeton szerkezeteinek megtervezése és a kiviteli tervek elkészítése, valamint az egész építkezés levezetése. A munkát örömmel vállaltam, mert feleségem már azt megelőzően is támogatója volt a rend magyarországi karitatív munkájának.

A tervek elbírálását és az építkezési engedély kiadását az 1923-ban megyei városi rangra emelt Rákospalota tanácsának műszaki osztálya, amelyet akkor Furgyik György főmérnök, műszaki tanácsnok, későbbi jó barátom vezetett, zökkenőmentesen intézte el.

Az építkezést 1932 tavaszán kezdtük el, és gyors ütemben haladva, ősszel már teljesen készen át is adtuk, hogy az öregek a telet már a kibővített, jól fűtött épületben tölthessék.

Az aggok háza vezetőségének élén a francia születésű és magyarul csak törve beszélő főnöknő, a „jó anya” állott, akit egy magyarul jól beszélő francia apáca, a „titkárno” támogatott. A titkárno segített akkor is, ha a jó anyának vendé-

3 Schmitterer Jenő (1885-1965) építészmérnök bár a fővárosban dolgozott, több, a Károlyi családhoz köthető épület tervezésében is közreműködött, mint például vidéki üzemépület, kastély és nyaraló, valamint az újpesti Károlyi kórház átépítése.

4 A VI. Szondi utca 67. sz. alatti plébániatemplomról van szó

gei vagy hivatali látogatói voltak. Én a főnöknőt mindennap felkerestem, hogy beszámoljak neki a munka haladásáról, és utána végigkísértem az építkezésen, ahol fényképeket is készítettem, amelyeket gondosan megőrzök, mint egy olyan időszakos emléket, amely mindannyiunk számára emlékezetes fog maradni. Ha Schmitterer Jenő barátom is meglátogatta az építkezést, akkor mindig újból megköszönte a tervező gyönyörű gondolatát, hogy a templom bejáratát a főépület folyosójáról nyílóan, avval azonos szinten úgy képezte ki, hogy az öregeknek közvetlen bejárásuk legyen a templomba, az emeleten pedig a földszinti bejárat felett úgy tervezte meg a karzatot – azonos szinten az emeleti folyosóval –, hogy arra az istentiszteletek alkalmával a már járni nem tudó öregek és a betegek kerekas ágyai és székei közvetlenül begördíthetők legyenek.

Az apácák első csoportja született francia volt, de 1932-ben már mind tudott magyarul és magyar volt az apácák nagyobb része is. Valamennyien nagy szeretettel töltötték be választott hivatásukat.

Az aggok háza új részlegének megnyitása és a templom felszentelése után az élet valóban felélénkült a Stephaneumban. Istvántelek lakói egyre közelebb érezték magukhoz az intézményt, szívesen látogatták a hozzájuk közeli templomot, és úgy gondolom, hogy az ételmisszer-adományok is szépen megszorodtak. Lengyelország lerohanásáig nem is volt semmi baj, de ezt követően, majd a Jugoszlávia elleni támadás idején, 1940-ben a szegények ellátása már gondot jelentett.

A Stephaneum aggok háza története azonban nem választható el egy másik közintézmény, a rákospalotai szegényház történetétől.

Tudvalevő, hogy a rákospalotai régi község-háza az akkori Fő úton, a napjainkban újra a Fő út nevet viselő fő közlekedési úton, az azóta megépült „új” református templom helyén állott. Az I. világháború utáni időkben azonban ez az épület már elégtelen volt a község megszaporodott feladatainak ellátására, és ezért a községi tanács község-háza céljára megvette a Hubay Jenő tér 8. szám alatti hosszú, másik kijáratával a Fő útra néző földszintes házat, amelyet a palotai nép „szamárház” néven ismert.

Az átköltözés után a régi község-házát, amely U alakú épülettömbjével a Fő útra nézett, úgy alakították át, hogy Fő úti homlokzatának közepén új kapubejáratot nyitottak, amelytől jobbra (tehát kelet felé) helyezték el a rendőrőrszobát, míg a bal oldali szárnyban 20 öreg elhelyezésére alkalmas szegényházat létesítettek. Talán érdemes megemlíteni, hogy a község-házának ebben a szárnyában volt előzőleg elhelyezve a kisbíró szobája, és mellette a községi fogda.

A mai városháza az I. világháború végéig szálloda és vendéglőüzem volt⁵. A Tanácsköztársaság idején ebben az épületben székelte a direktórium. Rákospalota község 1920-ban ezt az épületet megvette Feith Gábortól és Lászlótól, cserébe átengedve nekik a már említett Hubay Jenő tér 8. szám alatti épületet. Rákospalota megyei várossá alakulása 1923-ban már az új, emeletes épületben zajlott le.

5 Az épületet 1912-ben Feith Gábor tervezte és építette. Vigadó néven kávéház, táncterem és szálloda működött benne. Az épületen 2013-ban helyezték el a Város-Emlék-Képek sorozat első emléktábláját.

Amikor Rákospalota a régi községháza telkét templomépítés céljára átengedte a református egyháznak, és a házat lebontották, az ott elhelyezett szegényeket máshol kellett elhelyezni. Ideiglenesen a Kossuth-szobor mellett még ma is meglévő úgynevezett Ferenczy-házban helyezték el őket. Ez a ház a református egyház tulajdona volt. Ferenczy-háznak azért nevezték, mert ebben a házban volt a Ferenczy-féle temetkezési vállalat. Trapéz alakjával úgy helyezkedik el, hogy homlokzatának középső részével a Kossuth-szoborra, déli szárnyával a Fő útra néz. A kocsibejáró a Fő útról nyílik, és ennek a vasút felé néző oldalán állott az a 4 darab szoba-konyhás lakásból álló, ablakaival a Fő útra néző tornácos ház, amelyben a szegényeket ideiglenesen elhelyezték.

A szegények ellátása ugyanis igen sok gondot okozott a városnak. Helyesebbnek látszott a szegények gondozását – megfelelő tartásdíj fizetése mellett – a szegényekkel hivatásszerűen foglalkozó intézményre, a Stephaneum aggok házára bízni. Ennek megfelelően 1940-ben a város szegényei átkerültek a Stephaneumba, oly módon, hogy értük és a város által később beutalt szegényekért a város fizet, míg „saját” gondozottjairól a Stephaneum gondoskodik.

A fenti döntéssel úgy látszott, hogy Rákospalota szegényeinek és öregségeinek kérdése

megoldódott. Amidőn azonban 1941. június 26-án Magyarország belépett a II. világháborúba, a Stephaneum aggok házána fenntartása már mind nehezebbé vált, bár az apácák önfeláldozó munkájának köszönhetően a gondozottak szükségét nem szenvedtek. A II. világháború után pedig Rákospalota város, a Nemzeti Segélyszervezete és más külföldi segélyszervezetek támogatták a Stephaneum munkáját, míg végül 1947-ben Rákospalota teljes egészében átvette a francia kishővérek rendjétől a Stephaneum aggok háza fenntartását. Az átadás-átvételt a városi tanács részéről Vaszeli József árvaszéki ülnök intézte, és az intézmény vezetésével az 1944-ben mártírhalt halt Fazekas Ferenc özvegyét bízták meg, aki nagy buzgalommal intézte az intézmény új követelményeknek megfelelő átszervezését.

Nem sokáig örülhettünk neki, mert midőn Rákospalota megyei várost mint Nagy Budapest XV. kerületét Budapesthez csatolták, az István-telki Főműhelyt és István-telket is átcsatolták Újpesthez mint Budapest IV. kerületéhez, és így a Stephaneum aggok háza is elkerült figyelmünk köréből. Csak másodkézből értesültünk, hogy Budapest az öregek ellátását saját kezelésébe vette át, és a Stephaneumot mint jóléti intézményt megszüntette.

Épületeiben a Chinoin Vegyészeti Gyár csomagolóüzeme működött, a templomot pedig lebontották.

Fáj a szívem érte. Egyik legkedvesebb gyermekem volt.